

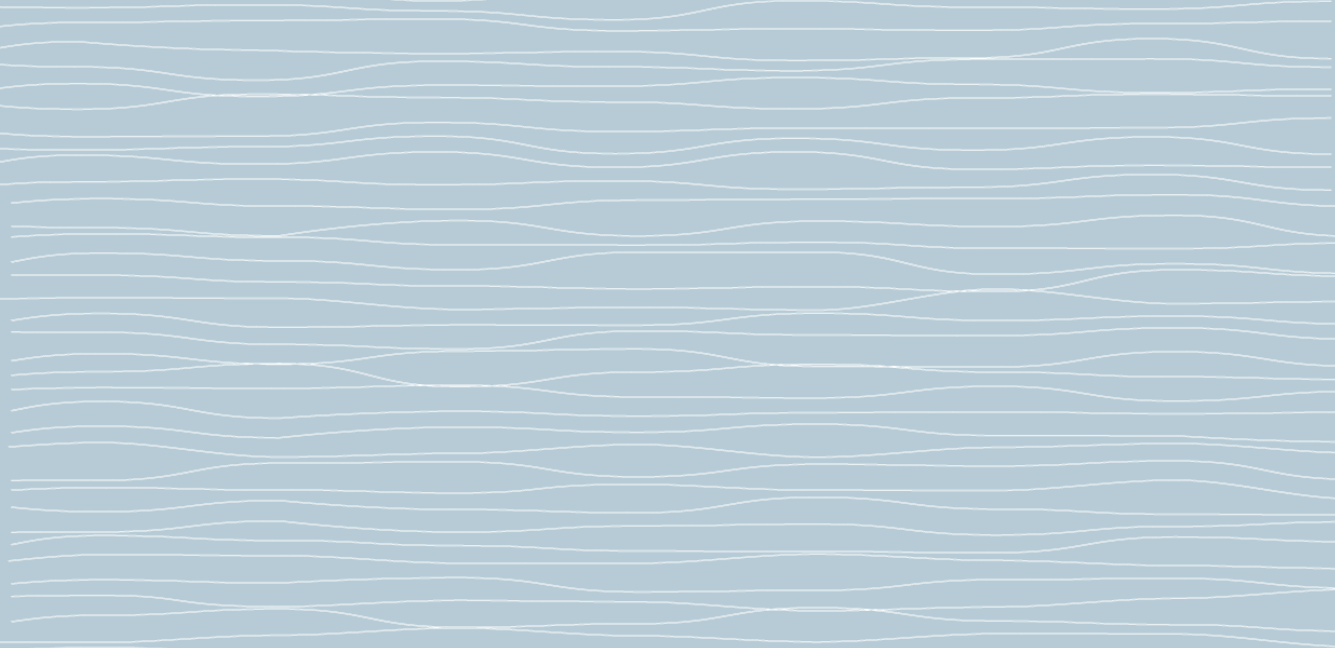
IVAR ANDERSON OCH RAGNAR SUNDÉN

HENRIK JORDAHL

SÄRTRYCK ur Magnus Henrekson, red. (2009), *IFN/UII 1939–2009*.

Sju decennier av forskning om ett näringsliv i utveckling.

Stockholm: Ekerlids.

KAPITEL 2

IVAR ANDERSON OCH RAGNAR SUNDÉN

(FEBRUARI 1939 – AUGUSTI 1941)

HENRIK JORDAHL

IVAR ANDERSON (1891–1980)

TIDNINGSMAN, POLITIKER OCH INSTITUTETS FÖRSTE CHEF

FOTO: SVENSKI PRESSFOTO AB

När IUI startade i februari 1939 blev Ivar Anderson institutets förste chef. Personalstyrkan bestod till en början av tre personer: Anderson själv, sekreteraren Ragnar Sundén och amanuensen Axel Iveroth. Enligt det arbetsprogram som Anderson var med om att ta fram skulle det nya institutet syssla med långsiktigt utredningsarbete, biträda finansiärerna Industriförbundet och Arbetsgivareföreningen vid behandlingen av industripolitiska uppgifter, samt så småningom bedriva saklig upplysningsverksamhet ”för att främja de syften som motiverat organets inrättande.” Förhållandet mellan staten och näringslivet angavs som ett viktigt problemområde för institutet att uppmärksamma, men någon vetenskaplig inriktning var ännu inte aktuell.

Anderson stannade bara ett år på IUI och den tiden ägnades främst åt riksdagsbehandlingen av olika skattefrågor och till att lämna underlag till hur näringslivet skulle ställa sig till den socialdemokratiska regeringens samarbetsinbiter. Efter krigsutbrottet i september 1939 fick resurserna i stället koncentreras på att i remissvar och utredningar försöka fastställa landets resursbehov och försörjningskapacitet. Kriget förändrade också förutsättningarna för norrlandsutredningen, ett väldigt arbete som Anderson hade initierat våren 1939 och som kom att löpa ända fram till 1948. Den norrländska skogsnäringen hade lönsamhetsproblem i form av stigande råvarukostnader och de nödvändiga rationaliseringarna riskerade att slå hårt mot Sveriges socialt mest utsatta landsända. Liksom vid senare näringslivskriser hängde statliga interventioner i luften.

IUI:s förste chef föddes 1891 i Kalmar där fadern Axel drev och ägde Kalmar Bayerska Bryggeri. Utbildningsbanan gick från studentexamen i Kalmar 1909 och vidare till Uppsala universitet där Ivar Anderson tog en fil.kand. i litteraturhistoria, nordiska språk och statsvetenskap 1911; en fil.lic. i statsvetenskap 1913; och blev fil.dr i samma ämne i maj 1917. Doktorsavhandlingen färdigställdes under en intensiv tjänstledighet från arbetet som politisk journalist på Stockholms Dagblad och behandlade de inrikespolitiska problemen under Karl XIV Johans tid: *Oppositionen och ministeransvarigheten. Parlamentariska strömningar i svensk politik 1809–40*. Bland senare skrifter märks *Arvid Lindman och hans tid* (1956), *Svenska Dagbladets historia* (1–2, 1960–65), *Otto Järte – en man för sig* (1965), och memoarerna i två band: *Åsyna vittne* (1968) och *Från det nära förflutna* (1969).

Ivar Anderson gjorde sig bemärkt som publicist i högerrörelsen. Efter sin licentiatexamen i Uppsala flyttade han med sin fru Märta till Kungsholmen i Stockholm och blev medarbetare i Stockholms Dagblad. Efter det var han huvudredaktör (som det hette på den tiden) för Östgöta Correspondenten i Linköping 1917–1930. Familjen flyttade 1930 från Linköping till Norrköping då Ivar tillträdde posten som huvudredaktör för Östergötlands Dagblad. Med ekonomiskt stöd från fadern Axel kunde Ivar även bli tidningens huvudägare. När han den 1 juli 1940 lämnade IUI efter ett drygt år som chef var det för att bli huvud- och senare chefredaktör för Svenska Dagbladet, en post som han innehade till 1955. Andersson var även ordförande för Publicistklubben och TT, samt Radiotjänsts vice ordförande. Som chefredaktör för Svenska Dagbladet höll han en klar gräns mot den nazivänliga delen av den svenska högern. Under alla krigsåren försökte han även genom sina kontakter stödja den tyska motståndsrörelsen.

Ivar Anderson gjorde politisk karriär i Högerpartiet: som ledamot av andra kammaren 1925–1940 och av första kammaren 1941–1948. Att samtidigt vara tidningschef och riksdagsman var fullt möjligt på den tiden. Som riksdagsman hade han en konservativ agenda och verkade bland annat för jordbruksstöd, ett starkt försvar och nationell samling. Omkring 1930 blev han en av högerledaren Arvid Lindmans närmaste medarbetare. Efter amiralens avgång 1935 kandiderade Ivar Anderson till posten som partiordförande, men förlorade till vännen och nationalekonomiprofessorn Gösta Bagge med en rösts marginal. Därefter var han ledamot av Högerpartiets styrelse 1935–1949 och delegat vid Nationernas Förbunds generalförsamling i Genève 1936–1938.

Med sin fru Märta Elfverson fick Ivar Anderson tre söner och två döttrar. Sladdbarnet Nils Elvander blev professor i statsvetenskap i Uppsala men kom i slutet av sin karriär att orientera sig mot nationalekonomin med en specialisering mot arbetsmarknadsrelationer. I Elvanders memoarer *Minnen från sju decennier*

beskrivs Ivar som en ganska sträng och ofta frånvarande far med en stark kristen tro och ett, för den tiden, ovanligt jämställt förhållande till sin fru.

RAGNAR SUNDÉN (1907–1985)*

DIPLOMAT, GENTLEMAN OCH ORGANISATÖR

Som en av tre anställda fanns Ragnar Sundén med som sekreterare när IUI startade sin verksamhet 1939. Redan från början delegerade chefen Ivar Anderson delar av arbetsledningen till honom. Den 1 juli 1940 efterträdde Sundén vid 33 års ålder Anderson som institutets chef; först som tillförordnad och från februari 1941 som ordinarie. Liksom för Anderson varade hans chefskap endast ett drygt år, till augusti 1941.

På grund av kriget kom utredningsverksamheten inte i gång med full kraft under Sundéns chefs tid. Institutet blev snarare en resurs för Arbetsgivareföreningen och Industriförbundets deltagande i de statliga krisorgan som hade inrättats med anledning av kriget. Inga nya utredningar påbörjades men Norrlandsutredningen och Småindustriutredningen som båda hade satts i gång av Ivar Anderson fortlöpte med nödvändiga anpassningar till orostidens krav. Helt naturligt upptog beredskapsfrågorna merparten av Sundéns energi på bekostnad av institutets långsiktiga utveckling. Efter Tysklands ockupation av Danmark och Norge den 9 april 1940 var Sverige nästan helt avskuret från handel västerut. Utrikeshandeln sjönk dramatiskt och många importvaror kunde inte ersättas av inhemsk produktion.

En milstolpe under Sundéns chefskap var att institutet började ge ut tryckta publikationer. Den allra första av dem, *Vår folkförsörjning i avspärrningstider I*, utkom våren 1941 och byggde på en serie radioföredrag som IUI hade arrangerat tillsammans med Radiotjänst. I skriftens företal kan man läsa att ”det moderna kriget är icke endast en militär angelägenhet mellan de krigförande länderna, det ingriper i samhällslivets alla områden, de ekonomiska och industriella såväl som de sociala och kulturella.” Sundén bidrog själv med ett föredrag om industriella anpassningsproblem där han argumenterar för aktiva statliga ingripanden eftersom ”en anpassningsprocess, framdriven enbart med prisbildningens hjälp, skulle ske alltför långsamt och att den framförallt skulle vara förenad med så stötande sociala konsekvenser, att man inte kan reflektera över denna metod.” Sundéns

* Ett stort tack till Erik Ruist för värdefulla kommentarer och information.

efterträdare Ingvar Svennilson stod för ett av de andra föredragen. Senare på året utkom *Vår folkförsörjning i avspärrningstider II*, som byggde på samma koncept och i vilken bland andra Torsten Gårdlund, Karin Kock, Erik Lundberg och Ernst Wigforss medverkade. Dessutom publicerades den stora Norrlandsutredningens första rapport. För en norrlänning är de beskrivna politiska konflikterna lätta att känna igen: ”Säger någon, att staten hämtar årliga miljoner ur Norrbottens gruvor, så genmäler en annan, att fullgörandet av statens uppgifter i det vidsträckta Norrland kostar stora summor. Vill någon påstå, att bolagen utsugit Norrland, så hävdar den andre, att utan kapital och utan företagsamt folk hade Norrlands skogar stått outnyttjade och hundratusentals arbetstillfällen saknats.”

Ragnar Sundén hade en begränsad skolning som nationalekonom men hade erfarenhet av ekonomiska utredningar från tre år som amanuens på Finansdepartementet. Där hade han bland annat sammanställt en översikt över de 200 största aktiebolagens vinster och utdelningar för Konjunkturinstitutets räkning. Att Sundén fick arbeta tillsammans med Konjunkturinstitutets blivande chef Erik Lundberg gjorde säkert gott för hans nationalekonomiska färdigheter. Granskningen av storföretagens bokslut var något som Sundén fortsatte med under sin tid på IUI. Dessa granskningar kom sedan att fortgå årligen under hans efterträdare Ingvar Svennilson. Detsamma blev fallet för den investeringsenkät som Sundén sände ut till Industriförbundets medlemmar med frågor om fabriks- och bostadsbyggen, skyddsrumsanläggningar och maskininköp.

Sin studentexamen tog Ragnar Sundén i födelsestaden Umeå där fadern Otto var rektor. Därefter vidtog studier i huvudstaden där Ragnar genomgick Handelshögskolan 1927–1929 och tog en jur.kand. vid Stockholms Högskola 1935. Mellan ekonomi- och juridikstudierna tjänstgjorde han ett år vid svenska beskickningen i Madrid.

Från IUI gick Ragnar Sundén till Ecklesiastikdepartementet (dåtida departement för utbildning, forskning, kultur och kyrkofrågor) där han var statssekreterare under Gösta Bagge 1941–1945. Under 1940-talet hade han också en rad sakkunniguppdrag, ofta i skattefrågor. Som internationell rådgivare och expert tog han sig an finansförvaltningsproblem i Venezuela, Ecuador och Bolivia. Utanför det ekonomiska området hade han styrelseuppdrag i Svenska institutet och AB Radiotjänst, samt en del kommunala och kyrkliga förtroendeuppdrag i Saltsjöbaden.

När samlingsregeringen avgick 1945 fick Ragnar Sundén sluta som statssekreterare och gick vidare till Industriförbundet och posten som andredirektör. Han lämnade Industriförbundet 1953 för att bli vd för Jernkontoret, där han sedan blev kvar till sin pensionering. Bland medarbetarna på Jernkontoret kan nämnas Erik Ruist och Lars Vinell, båda med egna bidrag i denna volym. Erik

Ruist beskriver Ragnar Sundén som en boren diplomat, en fulländad gentleman och en god organisatör. Med åren blev Sundéns styrelseuppdrag många; bland annat efterträdde han 1976 Hugo Stenbeck som Sandviks styrelseordförande och innehade den posten till 1979.

Strax efter det att Ragnar Sundén kom till Jernkontoret bildades Kol- och stålunionen (EKSG), embryot till EG, av Västtyskland, Frankrike, Italien och Beneluxländerna. Det blev en livlig diskussion, särskilt inom stålindustrin, om Sverige borde försöka ansluta sig. Sundén ivrade för en anslutning och agerade både nationellt och internationellt för detta. När Sverige så småningom fick ett samarbetsavtal med EKSG kom Sundén att ingå i den svenska delegation som hade fortlöpande kontakt med dess Höga Myndighet.

REFERENSER TILL AVSNITTET OM IVAR ANDERSON

- Albert Bonniers förlag (1942), "Anderson, Axel Ivar". I *Svenska män och kvinnor*, band 1, s. 87–88. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Anderson, Ivar (1917), *Oppositionen och ministeransvarigheten: parlamentariska strömningar i svensk politik 1809–1840*. Doktorsavhandling, Uppsala universitet.
- Anderson, Ivar (1956), *Arvid Lindman och hans tid*. Stockholm: Norstedt.
- Anderson, Ivar (1960), *Svenska Dagbladets historia: Del 1, 1884–1940*. Stockholm: Svenska Dagbladet.
- Anderson, Ivar (1965), *Otto Järte – en man för sig*. Stockholm: Bonnier.
- Anderson, Ivar (1968), *Åsna vittne: människor och händelser i press och politik 1914–40*. Stockholm: Norstedts.
- Anderson, Ivar (1969), *Från det nära förflutna: människor och händelser 1940–1955*. Stockholm: Norstedts.
- Anderson, Ivar och Björn Julén (1965), *Svenska Dagbladets historia: Del 2, Litteratur, konst, teater och musik i SvD 1897–1940*. Stockholm: Svenska Dagbladet.
- Bokförlaget Vem är Vem AB (1962), "Anderson, A Ivar, fil dr, fd huvudredaktör". I *Vem är Vem: Stor-Stockholm*, s. 46. Stockholm: Bokförlaget Vem är Vem AB.
- Elvander, Nils (2006), *Minnen från sju decennier*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Henriksson, Rolf (1990), *Som Edström ville – Hur IUI blev till*. Stockholm: IUI.
- Ruth, Arne (1998), "Ågandet avgör vem som har makten". *Dagens Nyheter*, 8 juli.

REFERENSER TILL AVSNITTET OM RAGNAR SUNDÉN

- Abramson, Ernst, Mauritz Bonow, Axel Granholm, Torsten Gårdlund, Karin Kock, Erik Lundh, Erik Lundberg, Åke Åkerman och Ernst Wigforss (1941), *Vår folkförsörjning i avspärningstider II*. Stockholm: IUI.
- Albert Bonniers förlag (1954), "Sundén, Otto Ragnar". I *Svenska män och kvinnor*, band 7, s. 328. Stockholm: Albert Bonniers förlag.

Alm, Gunnar , Oscar Falkman, Torsten Hèrnod, Thorsten Streyffert, Erik Upmark och Erland Waldenström (1941), *Industrien och Norrlands folkförsörjning – orienterande föredrag*. Stockholm: IUI.

Bokförlaget Vem är Vem AB (1962), "Sundén, O Ragnar, fd statssekreterare, direktör". I *Vem är Vem: Stor-Stockholm*, s. 1238. Stockholm: Bokförlaget Vem är Vem AB.

Henriksson, Rolf (1990), *Som Edström ville – Hur IUI blev till*. Stockholm: IUI.

Hèrnod, Torsten, Gunnar Hägglöf, Ivar Högbom, Vilhelm Lundvik, Ragnar Sundén, Ingvar Svennilson och Gustaf Söderlund (1941), *Vår folkförsörjning i avspärrningstider I*. Stockholm: IUI.

Ruist, Erik (2009), mejlkorrespondens, februari 2009.

FÖRFATTARPRESANTATION

Henrik Jordahl är född 1971. Han disputerade 2002 vid Uppsala universitet på avhandlingen *Essays on Voting Behavior, Labor Market Policy, and Taxation*, som bland annat innehöll empiriska studier av ekonomisk röstning i svenska riksdagsval, och utnämndes till docent vid samma lärosäte 2008. Efter en post doc-period vid Uppsala universitet rekryterades han till IFN 2006. År 2008 blev han affilierad forskare vid Institute for the Study of Labor (IZA, Bonn).

Henrik Jordahls huvudsakliga forskningsområden är offentligt finansierade tjänster, väljarbeteende, och tillit. Sedan 2007 är han ansvarig för forskningsprogrammet Tjänstesektorns ekonomi.